

А. Совет, 2-курс

**Ғылыми жетекшісі: Ж. С. Рамазанова, журналистика кафедрасының доценті, филология ғылымдарының кандидаты
(Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті)**

ЖУРНАЛИСТІҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІ

Тәуелсіздігіміз тұғырлы, рәміздеріміз бекітілген, туған ана тілі бар мемлекетті баспасөзсіз елестету мүмкін емес. Мемлекетті саяси аренада танытып, іргесін мықтап көрсетуді мақсат етуде де БАҚ өкілдерінің алар орны ерекше. Қазірде төртінші билік деп баға берілетін БАҚ-та қызмет көрсетушілер — журналистер қауымы болып табылады. Демократиялы елдің ашық қоғамда өмір сүруді негіздейтін бірден-бір кепілдік — тәуелсіз баспасөзімен қатар тәжірибелі журналистің болуы. Жаһандану қоғамында ақпарат атты алпауыт дүниеден ірі өзгерістер, жаңа ашылулардан БАҚ өкілдері тысқары тұра алмайды. Бүгінгі күннің толассыз ақиқаты — тілі орамды, сөз мәдениеті қалыптасқан баспасөзімен, әсем дидарын қалыптастырып, көпшілік назарына ұсынып отырған — теледидар алаңы.

Ұлттық журналистикамыздың 1990 жылдардан бастау алған тарихын қазірге дейін өзгерістер бүгінгі Қазақстанның көрінісін көрсетуде. «Қоғамның айшықты көрінісін көрсетіп жаһандану заманында журналистиканың жаңашылдыққа ұмтылуы бекер емес. Батыс Еуропа елдерінің тәжірибесіне сүйенсек, ірі мекеменің басшысы өз уақытының үштен немесе төрттен бір бөлігін қоғаммен байланыс қызметіне жұмсайды»¹. Озық тәжірибелі елдер қазіргі нарықтық қоғамда өнім шығарып, бауды ғана көздемей, тегін ақпарат алмасуға да басар назар аударса керек. Кезінде Наполеон: «Журналист өз қаламымен көше тазалайды», деп баға берген екен. Аталмыш мамандықтың аты айғайлап айтып тұрғандай, өзі әмбебап, жан-жақты адамдардың иеленетін мамандығы болып саналады. Қазақ қоғамында өмір сүріп, оның төл перзенті атанған журналистер үшін елінің мұңын мұңдап, жоғын жоқтау басты орында. Қызыл тілден қамшы өрген мамандық иелері сөз мәдениетін қалыптастыруда айрықша беделге ие. «Шындықтан қорықпаған адамға өтіріктен қорқудың еш жөні жоқ», деген екен Т. Джефферсон. Қазақ журналистерінің шындық жолында шырылдап, ұлты үшін көрсетер істері елінің болашағына арналған. Сөйлегенде қара сөзге дес бермей, тарих беттерінің кәусәр сырларын сезініп, сөздің келбетін аша білетін — журналистер қауымы. Саланың өзін сүйіп таңдаған пендеге беретін зор сыйы өмірін 180 градусқа өзгертіп жібереді. Ұлтты сүю, елдің келешегі жолында аянбай қызмет етуді алдына басты мақсаты етіп қояды. Ұлтым деген әрбір азаматтың санасында елбасымыз айтқан тіркес сайрап тұруы тиіс. «Журналистік кадрларды

даярлау елімізде кең етек алуға. Әрбір ЖОО-да журналистика мамандығын оқытатын мекемелер жұмыс жасап, еліміз деп емірленген сөз шеберлерін түлетіп шығаруда»². Аристотельдің бір керемет сөзіндегідей, «Адамның міндеті — ақылға сыйымды қызмет атқару» десе, журналистердің қызмет атқарып қана қоймай сан-салаға беріліп, ізденістің арқасында халықты жаңа жолға нұсқап, жаңа жаңалықтар енгізуі шарт. А. Байтұрсынов нұсқағандай, «Халқының көрер кезде көзі, естір кезде құлағы, айтар кезде тілі» болуға міндетті. Журналистің мақсаты да осы ойға тірелмек. Жазушының айтар ойын жүзеге асырып, күнделікті қоғамға қолданған журналистке бұдан артық атақ та, мәртебе де керек болмас. Журналистің сөзді қолдану аясы — өзіндік қолтаңбасы, шеберлік мәнері, өзіндік стильдің техникасы болуы міндетті. Тілі шұрайлы, ойы орамды болу, көркемдегіш құралдардың мол игерілуі маманның сөз мәдениетін көрсетеді. Тілдің айшықты құралдарын қолдану арқылы журналист өз мақаласын әсерлі етіп жаза алады. Стилистикамен қатар сөз қолдану мәдениеті бір-бірімен ұштасып, айтпақ ойын аша түседі.

«Журналист өз ойын, өрісін аша білуі үшін үнемі оқуды әдетке айналдыруы керек. Бірақ бір ғана тілде оқу бір тұйыққа тірейтіндіктен, бірнеше шет тілін қатар меңгеріп, әлем публицистерінің тың туындыларымен сусындамайынша журналистің шеберлігі шындалмайды», деп ғалым Д. Нямсүрен айтқан болатын. Шеберлікті шындауда тіл мәдениетін қалыптастырудың орны ерекше. Жазушы-журналист әдеби тілдің нормаларын еркін меңгеріп, тілдік элементтерді дұрыс қолдана білуі шарт. Тіл нормалары мен тіл элементтері журналистің тіл мәдениетін көтеруде маңызды құралдарының бірі болмақ.

М. Горький тіл мәдениеті қолдануына байланысты «Жазушы күнделікті сөйлеу тілінің тасқынынан ең бір дәл, ұтымды және белгілі бір мәні бар сөздерді сүзіп ала білуінде көркем әдебиеттің тілге келгенде де тәрбиелік, үйретушілік қызметін түсініп, көпшілік оқырман қауымды қазақтың бай, икемді, нормалы әдеби тіліне баули түсуде. Қысқасы, халықтың тіл мәдениетін көтере түсуде», — деп тоқталады.

Бүгінгі журналистердің міндеті жауыр болған тақырыптарды нұсқамай, өзекті мәселені, айшықты, көркем және қарапайым тілде жеткізе білуінде. Сөз мәдениетін қолдана отырып, БАҚ құрғақ сөзге ермей, нақты дерекпен дәйекті халық назарына ұсынса құба-құп болар еді. Халықтың да сұрауы — осы тілек. Міндеттің орындалуы арқасында қоғамдық пікірмен имандылық, адамгершілік қағидалары қалыптасар еді. Қазақ халқы осы түсінікке орай, «Атаңның баласы болма, адамның баласы бол» дейді. Астарын ашып айтар ұлағатты сөз, сөйлегенде қара сөзге дес бермеген тіл жанашырларына керек-ақ. Ары таза, шындықтың бетіне тура қараған журналист — халық үшін игілікті іс жасай алады. Әлемдік аренада саясат пен экономиканы, мәдениет пен руханиятқа, қазақ елінің жаһандану үрдісіне ықпал ететін билік көзі — БАҚ саласы. Айтары көп, жазары мол журналистер қауымының сөз байлығы ешқашан азайған емес. Қазақ қоғамында Ш. Мұртаза айтқандай, «Журналистің арқалағаны алтын болса да, жегені жантақ» болмаса екен. Ешқашан жоқтан бар пайда болмайды. Қағазын қайық етіп, қаламын ескек қылып, қазаққа қызмет қылар журналистер қатары сәл де болса көбеймесе, азайған емес.

¹ Шамақайұлы Қ. Сөз бостандығы және Mass Media. — Қарағанды, 2004. 25-б.

² Шамақайұлы Қ. Журналист шеберлігінің негіздері. — Қарағанды, 2001. 59-б.